

Justyna Krzysiek
Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Retoryczność teorii literatury – refleksje

Badacze zgromadzeni 10 listopada 2016 roku na seminarium poświęconym retoryczności teorii zorganizowanym przez Zakład Teorii Literatury oraz Pracownię Komparatystyki Kulturowej Akademii im. Jana Długosza Częstochowie przy współpracy z Towarzystwem Literackim im. Adam Mickiewicza w Warszawie mieli za zadanie podjąć refleksję zainspirowaną znakiem zapytania postawionym po wypowiedzi Andrzeja Szahaja, który stwierdził, że „każda interpretacja jest osadzaniem tekstu w jakimś kontekście i przez to wytworzeniem jego znaczenia, dokonany dla określonego celu. (...) Interpretacja tak jak fakty, są tworamii intencjonalnymi wytwarzanymi językowo dla określonych celów pragmatycznych”. Pierwsze z zaplanowanego cyklu spotkań dotyczących tej szerokiej tematyki obejmowało sześć wystąpień. Prelegenci zastanawiali się, czym jest teoria, czemu służy i czy sama w sobie jest wystarczająca, a zawiązane dyskusje pozwoliły na wyznaczenie kolejnych zagadnień wartych naukowych rozważań.

Temat konferencji skłaniał przede wszystkim do refleksji nad językiem teorii oraz formą naukowych rozpraw. Pojawiały się głosy dotyczące zauważanej w humanistyce dużej i stale rosnącej tendencji do zapożyczeń z różnych dziedzin, na rzecz rezygnacji ze strukturalistycznej gramatyki literatury właściwie nieobecnej we współczesnych traktatach. O teoriach humanistycznych, które skutecznie oparły się unaukowieniu oraz postnowoczesnym statusie humanisty, mówił Artur Żywiołek (Akademia im. Jana

Długosza). Badacz przyglądał się dwóm szkicom Janusza Sławińskiego testującym jego zdaniem wykorzystywane powszechnie narzędzia metodologiczne i postawy badawcze: *Gorzkim żalom humanisty* oraz *Z poradnika dla doktorantów*. Referent zauważył, że słabe nachylenie scjentystyczne badań literaturoznawczych wynikać może z istoty badanej materii. Tak jak twórca dzieła, autor teorii stawia często na pierwszym miejscu oryginalność nie tylko treści ale również formy. Zatem w swoich rozprawach humaniści nie rezygnują z metaforycznego języka, a teoria staje się teatrem, czy też popisem i widowiskiem.

Inscenizacja na scenie teorii uwikłana jest w opozycje, co pokazała Katarzyna Wądolny-Tatar (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie), prezentując referat zatytułowany *Teoria literatury „na biegunach”*. Krakowska badaczka udawała, że język teorii literatury każe myśleć polarnie. Ludzkie biegunowe spojrzenie na świat przekłada się na takie właśnie antytetyczne kształtowanie kolejnych zwrotów np. topograficznego (opozycyjne zestawienie mapy i trasy – teorii i praktyki), etycznego (dobra – zła, piękna – brzydoty), somatycznego (granice tego co wewnętrzne i zewnętrzne stanowi skóra). Referentka zauważyła, że dwie przeciwstawiające się perspektywy można zauważyć już w ogólnym podziale teorii literatury na te, które wiodą w stronę interpretacji i te skupiające się na tekście. Dokładna analiza pozwoliła dokonać syntezy wielu różnych koncepcji, m.in. tak znanych badaczy jak Derrida, Ricoeur czy Gadamer. Dzięki wnikliwemu podejściu do tematu udało się wyznaczyć nowe obszary badawcze dotyczące różnych poziomów zretoryzowania teorii.

Autorzy szkiców przedstawionych podczas seminarium w swoich rozważaniach zbliżali się wyraźnie ku teoriom prowadzącym w stronę interpretacji, dystansującym się wobec tekstu źródłowego. Akcent położony został na strategię czytania midraszowego wymagającą od badacza oddzielenia materii od ładunku prawdy zawartego w utworze. Wykładnię *Opowiadań na czas przeprowadzki* Pawła Huellego, oddaloną od ściśle naukowych tendencji strukturalistycznych, zaprezentowała Anna Janek (Akademia im. Jana Długosza). Z kolei kerygmatyczne figury interpretacji w interesującym wystąpieniu przedstawił Adam Regiewicz (Akademia im. Jana Długosza), prezentując nowe autorskie analityczno-interpretacyjne ujęcie teorii literatury. Mówiąc o roli „ośnienia” w procesie czytania tekstów kultury, autor analizował zdjęcie wykonane przez Tobiasza Frączka w Albanii w mieście Szkodra przedstawiające niewidomego grającego na akordeonie siedzącego na koszu na śmieci, łącząc ten obraz z pojawiającym się w wierszu Aleksandra Wata „beznogim akordeonistą Charonem”. Z kolei prezen-

tując muzyczną interpretację liryku futurysty w wykonaniu swojego zespołu (muz. Kazimierz Frączek, zespół Tetramorfy), autor zastanawiał się nad kwestiami służebnej roli interpretacji i nad potrzebą ciągłego odnoszenia się do źródłowego sensu.

Istota rzeczy zwiastowana przez ptasie odgłosy stała się głównym motywem referatu Aleksandra Nawareckiego (Uniwersytet Śląski) pt. *Auguryjskie, ptasie i muzyczne dopełnienia retoryki*. Prelegent pokusił się o szybki, mówiąc jego stylem – w tempie *prestissimo* – przegląd wszelkich powiązań słownych i dźwiękowych, ludzkich i zwierzęcych, literackich i biologicznych, tekstowych i muzycznych, jakie zdołał dostrzec w otaczającym go *świecie kultury i natury*. *Dokonał obserwacji bieżących i historycznych*, odczytywał znaczenia dosłowne i metaforycznie, odwoływał się do doświadczeń osobistych i ogólnospołecznych, dzięki czemu powstał referat prawdziwie polifoniczny niepozwalający na skrótowy opis. Mówiąc żartobliwie słuchacze muszą „zajrzeć do słownika, by zrozumieć śpiew słowika”.

Grażyna Pietruszewska-Kobiela (Akademia im. Jana Długosza) w wystąpieniu zatytułowanym *Wędrówka cyborga* przedstawiła efekty wykorzystania metodologii pochodzącej z obszaru posthumanistycznego do analizy i interpretacji tekstów poetyckich futurystów oraz literatów lat powojennych, np. Haliny Poświatowskiej i autorów zrzeszonych w ugrupowaniu Perfokarta. Częstochowska literaturoznawczyni, osadzając figurę cyborga w obrębie trzech porządków: kultury, biologii i technologii, zinterpretowała jej obecność w literaturze jako wyraźny sygnał zachodzenia istotnej przemiany mentalnej oraz poszerzania granic ludzkiej cielesności. Ta metafora antropologiczna została powiązana z kreacją podmiotu otwartego, nieprzestrzegającego tradycyjnych zasad ontologicznej higieny. W wystąpieniu tym został zasygnalizowany kolejny problem dotyczący interdyscyplinarnej płaszczyzny badań o charakterze poststrukturalistycznym, który warto poruszyć w rozważaniach nad retorycznością teorii.

Referaty przedstawione na konferencji, zgodnie z założeniami organizatorów, stały się zacznym prowadzonych następnie dyskusji. Wystąpienia były na tyle inspirujące, że teoria prowadziła do praktycznych rozstrzygnięć, ważne stało się to, o czym i jak się mówi; teoretyzowanie nierzadko dotyczyło narzędzi badawczych, a więc przekładało się na wzrost świadomości krytycznej, poszerzenie obszarów poznawczych, wyznaczanie nowych celów i perspektyw badania tekstów kultury. Zarówno przemyślana przez organizatorów koncepcja seminarium, jak i interesujące wystąpienia pozwoliły wykreować szeroką przestrzeń owocnego spotkania.

Justyna Krzysiek

The Rhetoricity of Literary Theory. Reflections

The report of the seminar on rhetoric, organized by the Department of Theory of Literature and Comparative Cultural Workshop Academy of Jan Długosz in Cze-
stochowa